

ЮРИДИЧНІ БАР'ЄРИ НА ШЛЯХУ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ОСІБ БЕЗ ГРОМАДЯНСТВА В УКРАЇНІ

Шамара Р. П.

*здобувач вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня
вищої освіти*

*за спеціальністю 081 – Право
Маріупольський державний університет
м. Київ, Україна*

Актуальність вибраної теми полягає у тому, що проблема правового статусу осіб без громадянства є однією з ключових у сфері міграційної політики України. Запровадження процедури визнання особи без громадянства у 2021 році стало важливим кроком до забезпечення прав осіб, які не належать до громадянства жодної держави, однак механізм документування таких осіб залишається недосконалим. Колізії між національними нормативно-правовими актами створюють ситуацію, за якої особи, офіційно визнані такими, не можуть отримати документи, що посвідчують їх особу, та, відповідно, легально перебувати на території України.

Отже, метою цих тез є розробка пропозицій щодо вдосконалення правового регулювання документування осіб без громадянства посвідкою на тимчасове проживання в Україні.

Законом України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» (далі – Закон) передбачено можливість звернення осіб, які проживають на території України та не можуть отримати паспортний документ в силу того, що вони не визнаються громадянином будь якої країни світу, до міграційної служби України з заявою про визнання особою без громадянства та у підсумку бути документованим посвідкою на тимчасове проживання [1].

Згідно із вищезгаданими положеннями законодавства, після офіційного визнання заявника особою без громадянства, останній, впродовж 10 днів з дня отримання відповідного рішення, має подати документи до міграційної служби для оформлення посвідки на тимчасове проживання, тобто документу, який засвідчуватиме особу та підтверджуватиме законність перебування в Україні, однак у разі невиконання зазначених вимог та неотримання цього документа заявник втрачає право на легальне перебування в країні.

Через наявні законодавчі невідповідності, не всі з таких осіб можуть отримати відповідну посвідку після визнання їхнього статусу. Зокрема, проблеми виникають у тих, щодо кого діють невиконані рішення судових або виконавчих органів про примусове повернення, видворення, заборону в'їзду чи наявність інших зобов'язань, наприклад відкриті виконавчі провадження щодо несплати адміністративних стягнень або за несплату комунальних платежів тощо.

Вказана ситуація спричинена відсутністю правової узгодженості між положеннями частини 20 статті 5 Закону та Порядку оформлення та видачі посвідки на тимчасове проживання (постанова КМУ № 322) (далі – Порядок), яка полягає в тому, що після ухвалення рішення про визнання особи такою, що немає громадянства, деякі з них зіштовхуються з труднощами при оформленні посвідки на проживання в силу дії положення підпункту 2 пункту 61 Порядку, приписи якого встановлюють умови відмови у її видачі [2], зокрема і через наявність раніше згаданих рішень.

Так, положеннями Закону передбачено, що підставою для видачі посвідки на тимчасове проживання особі без громадянства є: заява особи, копія рішення про визнання її особою без громадянства та письмове зобов'язання повідомити про набуття громадянства. Цей перелік є вичерпним і не містить жодних додаткових умов, зокрема таких як «незаконність перебування» чи «наявність рішення суду про видворення» тощо.

Більше того, частина 23 статті 4 цього Закону прямо передбачає, що визнання особи без громадянства здійснюється незалежно від законності чи незаконності перебування в Україні. Таким чином, з моменту визнання особи без громадянства її правовий статус змінюється, і вона більше не є особою, яка перебуває незаконно, а набуває права на легалізацію свого перебування.

Однак підпункт 2 пункту 61 Порядку № 322, затвердженого постановою КМУ, передбачає підстави для відмови у видачі посвідки на тимчасове проживання, які не передбачені Законом, зокрема у випадку наявності судових рішень про видворення чи інших зобов'язань, що, на наш погляд, створює правову невизначеність і порушує гарантії, які вже передбачені законом.

Слід акцентувати увагу на тому, що виконати чинні рішення про примусове повернення чи видворення таких осіб неможливо, оскільки, по-перше, вони не мають паспортного документа, а по-друге – немає країни, до якої їх можна було б депортувати.

Зазначені обставини спричиняють порушення права особи на оформлення правового статусу та отримання необхідних документів для законного проживання в Україні, що змушує їх залишатися без офіційного документа, який засвідчує особу, попри те, що їхній статус вже офіційно визнаний державою.

У підсумку може скластися парадоксальна ситуація, що за наявності невиконаних рішень судових або виконавчих органів чи наявності інших зобов'язань щодо осіб без громадянства, держава на цих підставах відмовляє у видачі документів необхідних для легального проживання та фактично унеможливає завершення процесу легалізації таких осіб у країні. Таким чином, незважаючи на те, що запроваджена у 2021 році процедура визнання особи без громадянства хоча і стала важливим кроком для забезпечення права недокументованих осіб, які проживають в Україні на отримання паспортного документу, проте через відсутність правової узгодженості між нормами Закону та Порядку № 322 призводить до ситуації, коли зазначені особи формально визнаються державою, але не отримують ефективних механізмів для реалізації свого правового статусу.

У подібних випадках необхідно дотримуватись принципу пропорційності між характером діяння та правовим наслідком, що настає. Поведінка таких осіб, як правило, не становить суспільної небезпеки, а з точки зору соціальної шкідливості є незначною. Тому застосування жорстких юридичних наслідків, як відмова у документуванні – фактично позбавляє людину базових прав і не відповідає стандартам правової держави.

Особливої ваги це набуває у ситуаціях, коли особа фактично не має змоги повернутися до країни походження через відсутність громадянства або неможливість встановлення держави, яка могла б прийняти її назад. У таких умовах виконання рішень про видворення або примусове повернення втрачає практичний сенс і перетворюється на формальність, що порушує не лише принцип пропорційності, а й принцип ефективності правозастосування. Залишаючи людину в стані правової невизначеності, держава не виконує позитивний обов'язок із захисту її основоположних прав – зокрема, права на повагу до приватного і сімейного життя, свободу пересування та визначеність правового статусу. Це створює ситуацію так званої «юридичної пастки», коли особа не має жодної реальної альтернативи для легалізації свого перебування, але й не може бути депортована.

Проблема, на нашу думку, полягає також в тому, що право на документування (отримання посвідки) є частиною права на тимчасове проживання, а не самостійним абсолютним правом, оскільки суб'єктивне право на тимчасове проживання виникає лише після ухвалення рішення про видачу посвідки, а тому питання зосереджується не на безумовності права, а на правомірності умов, за яких воно реалізується.

Варто визнати, що деякі умови для відмови у видачі посвідки можуть бути розумними, необхідними і обґрунтованими (наприклад, якщо вони пов'язані з національною безпекою країни, миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку). У такому разі основне питання полягає не в тому, чи мають існувати відповідні обмеження, а в тому, яким нормативним актом вони повинні бути встановлені. На нашу думку,

враховуючи чутливість правових наслідків для осіб без громадянства, відповідні підстави відмови повинні бути закріплені саме у законі, а не в підзаконному акті.

Для вирішення цієї проблеми, доречно внести зміни до Порядку № 322, усунувши наявні розбіжності з положеннями Закону, та встановити механізм документування осіб без громадянства, навіть за наявності невиконаних рішень судових або виконавчих органів про примусове повернення, видворення, заборону в'їзду чи наявності інших зобов'язань. Запровадження запропонованих змін сприятиме більш ефективній імплементації процедури визнання осіб без громадянства, що, у свою чергу, дозволить усунути юридичні бар'єри на шляху їхньої легалізації в Україні та забезпечить дотримання їхніх основоположних прав та свобод.

Література:

1. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства. Закон України від 22.09.2011 № 3773-VI. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2012, № 19–20, ст. 179. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3773-17#Text>

2. Про затвердження зразка, технічного опису бланка та Порядку оформлення, видачі, обміну, скасування, пересилання, вилучення, повернення державі, визнання недійсною та знищення посвідки на тимчасове проживання. Постанова КМУ від 25 квітня 2018 р. № 322. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-2018-%D0%BF#Text>